

LES: TAAL IN BEWEGING

Auteur: Martijn Dentant

Taal staat nooit stil; ze beweegt de hele tijd. In deze les verkennen we het concept ‘taal in beweging’ vanuit twee verschillende invalshoeken. Door te kijken naar hoe we beweging omschrijven én hoe taal zelf beweegt, ontdekken we hoe lenig het Nederlands is.

Opdracht 1: bewegingswerkwoorden

Je kunt naar de deur *gaan*, maar er ook naartoe *sluipen*, *waggelen*, *stormen* of *denderen* — bewegen kun je op eindeloos veel manieren.

Elk groepje krijgt 24 kaartjes met bewegingswerkwoorden erop. Op welke manier verschillen die woorden van elkaar?

Sorteer de kaartjes op twee assen: van links (*traag*) naar rechts (*snel*) en van onder (*subtiel*) naar boven (*met grote bewegingen*). Vergelijk je resultaat met dat van de andere groepjes. Motiveer je keuzes en demonstreer indien nodig.

slenteren, drentelen, paraderen, sjokken, stappen, huppelen, sprinten, stormen, hollen, draven, sluipen, trippelen, trappelen, kruipen, struikelen, schuiven, wankelen, zwalken, marcheren, hinkelen, springen, duiken, klimmen, zweven

Voor leerkrachten

Leerlingen ontdekken via deze opdracht de subtiele betekenisverschillen tussen woorden die vaak erg dicht bij elkaar liggen. De sorteeroefening heeft geen ‘juist’ antwoord. Je kunt een foto van de kaartjes van één groep nemen en die projecteren op het bord. Laat de leerlingen hun keuzes motiveren: waarom drukt het ene woord een ‘grotere’ beweging uit dan het andere?

Variant voor een jongere of minder taalrijke klas

Kies enkele dappere vrijwilligers uit de klas. Laat ze (in het geheim) drie kaartjes kiezen en vraag ze om drie keer van de ene kant naar de andere kant van de klas te gaan terwijl ze het bewegingswerkwoord dat op hun kaartjes staat uitbeelden. Laat de andere leerlingen raden.

Herhaal dit met de andere vrijwilligers. Je vrijwilligers mogen ook bewegingswoorden uitbeelden die niet op de kaartjes staan.

Laat de leerlingen daarna vertellen wat ze gezien hebben. Focus daarbij op de juiste werkwoordsvorm (*trippelen-trippelde*, *schuiven-schoof*). Een mooi moment om het verschil tussen sterke en zwakke werkwoorden te herhalen.

Opdracht 2: woorden in actie

Lees dit korte verhaaltje:

Mina loopt door de straat. De zon schijnt tussen de huizen door terwijl ze in de richting van het park gaat. Ze beweegt zich over het voetpad en steekt bij het zebrapad de straat over. Aan de overkant komt ze bij de ingang van het park. Ze stapt over het lage hekje en beweegt zich verder over het smalle grindpad dat tussen de bloembedden door slingert.

Ze loopt verder het park in. De bomen werpen schaduwen op de grond terwijl ze in de richting van de vijver gaat. Ze beweegt zich langs het water en passeert een houten bankje met twee wandelaars. Aan het einde van de route komt ze bij een grote eik. Ze stapt van het pad af en gaat op het groene gras zitten dat de boomstam omringt.

Mina is sinds kort helemaal in de ban van haar nieuwe hobby: *parkour*. Herschrijf de tekst door de bewegingswoorden te vervangen door woorden die voor meer actie zorgen. Je mag ook andere woorden veranderen om meer sfeer te creëren. Schrijf een derde alinea waarin je het verhaal afrondt. Lees je verhaal voor aan je medeleerlingen.

Variant voor taalsterke leerlingen

Herschrijf het verhaal vanuit het perspectief van Mina zelf (ik-perspectief). Laat via haar gedachten, lichamelijke reacties en zintuiglijke waarnemingen zien wat ze ervaart (haar versnellende hartslag bijvoorbeeld, het snerpande geluid van haar schoenen op het asfalt, de spanning voor een sprong...). Draag je verhaal voor aan de klas als de voice-over van een actiefilm. Let op je klemtoon, tempo en stemgebruik om de spanning echt over te brengen.

Voor leerkrachten

Leerlingen ervaren welk effect woordkeuze op de sfeer van een tekst heeft. Als opwarmer en om de leerlingen te inspireren, kun je enkele parkourfilmpjes op YouTube tonen. Neem ruim de tijd om op het bord te *modelen*. Welk effect heeft de toevoeging van het ene woord of het veranderen van een ander? Je kunt met de leerlingen mondeling eventueel ook tot een versie komen waarin Mina geen parkour doet, maar angstig is en vlucht voor een achtervolger. Het schrijven van een eigen slotalinea geeft leerlingen de kans een creatief einde te verzinnen, en door voor te lezen werk je aan spreekdurf.

De verrijkingsopdracht daagt de leerlingen uit om met perspectief en zintuiglijke details een spannender verhaal te creëren.

Opdracht 3: ritmische typografie

Als je echt wilt dat je tekst beweging uitdrukt, zijn woorden alleen soms niet genoeg. Lees samen dit experimentele gedicht van de dichter Johnny van Doorn. Hij geeft zijn tekst extra beweging en ritme door zijn woorden over de pagina te laten dansen. Dat noemen we **ritmische typografie**.

Ga als duo aan de slag met een schaar, een krant en een plakstift. Bedenk met uitgeknipte woorden een ritmisch typografisch gedicht. Het onderwerp kies je zelf. Zorg ervoor dat je door te spelen met vormen en lettergroottes beweging suggereert!

Voor leerkrachten

Deze creatieve opdracht (voor klassen die deze vrijheid aankunnen) geeft leerlingen de kans om te ervaren hoe collagetechnieken fijne, onverwachte resultaten kunnen opleveren. Dit werkt het best als je hun specifiek de sportpagina's van de krant geeft. Zo weet je zeker dat ze voldoende woorden tegenkomen die beelden van sport en beweging oproepen. Of het geheel samenhangend wordt, is van ondergeschikt belang: de focus ligt op hoe de lay-out op de pagina en de gevoelswaarde van bepaalde woorden elkaar versterken.

Opdracht 4: Middelnederlands vs. hedendaags Nederlands

Onze taal is voortdurend in beweging. Al honderden jaren geven miljoenen taalgebruikers elke dag vorm aan nieuwe versies van hun taal. Voor deze opdracht gaan we terug in de tijd. In zijn middeleeuwse encyclopedie *Der naturen bloeme* schrijft de dichter Jacob van Maerlant de volgende anekdote over een mysterieus dier.

Oec vintmen <i>somwile</i> so groote,	<i>soms</i>
Dat si ligghen openbare	
In de zee oft een berch ware.	
Ons scrivet <i>sente</i> Isidorus	<i>de heilige</i>
Entie groote Basilius,	
Datmense vindt ende vant	
Up haren rugghe arde ende sant,	
Ende dat scepe der ane quamen,	
Diet <i>hilden</i> over een eilant te samen,	<i>dachten dat het ... was</i>
Ende worpen ankere ende sloeghen vier.	
<i>Teerst</i> dat ghevoelde dat dier,	<i>van zodra</i>
So sonken si te gronde neder.	
Some quamen ten scepe weder	
Ende some si verdronken,	
Die metten vissce neder sonken.	

Lees samen de tekst. Over welk dier schrijft Maerlant? De tekst is onmiskenbaar in het Nederlands geschreven, maar wel een Nederlands dat al erg oud is. We noemen die variant **Middelnederlands**. Waarin verschilt die variant van ons moderne Nederlands? Geef enkele voorbeelden.

Lees nu dit lemma over *brainrot* uit een encyclopedie van 2026 (Wikipedia):

In de internetcultuur verwijst **brainrot** (soms ook **brain rot**) naar internetcontent die als van lage kwaliteit of waarde wordt beschouwd, of naar de vermeende negatieve psychologische en cognitieve effecten die erdoor worden veroorzaakt. De term verwijst ook breder naar de schadelijke effecten die in het algemeen worden geassocieerd met overmatig gebruik van digitale media, met name entertainment in korte vorm en doomscrolling, die de geestelijke gezondheid kunnen aantasten. De term is ontstaan binnen de onlineculturen van Generatie Z en Generatie Alfa en is sindsdien mainstream geworden.

Zou Jacob van Maerlant deze tekst (die in zijn moedertaal geschreven is) begrijpen?
Waarom wel of niet?

Variant voor taalsterke leerlingen

Hoe zou Jacob van Maerlant het verschijnsel van ‘geestelijke verschrompeling door nutteloze prikkels’ in zijn eigen tijd en taal hebben omschreven? Verzin een nieuwe samenstelling voor *brainrot* die begrijpelijk zou zijn voor hem. Schrijf daarna een rijmend stukje tekst (6 à 8 versregels) in de stijl van Maerlant waarin je *brainrot* omschrijft zoals hij dat zou doen. Dat mag uiteraard in modern Nederlands, maar doe je uiterste best om de concepten begrijpelijk te maken voor een hypothetische middeleeuwer.

Voor leerkrachten

Leerlingen krijgen inzicht in het concept taalverandering aan de hand van twee concrete teksten. Het dier in de tekst van Maerlant is een walvis!

Lees de tekst enkele keren hardop voor. De leerlingen zullen meer begrijpen dan ze denken. Het meest voor de hand liggende verschil is uiteraard de spelling, maar hopelijk merken ze ook op dat bijvoorbeeld sommige klanken veranderd zijn (*vier* in plaats van *vuur*). Maak met je klas mondeling een hertaling.

Een van de redenen waarom taal verandert, is een veranderende context. Nieuwe uitvindingen en concepten vragen om nieuwe woorden. Veel van die woorden zijn leenwoorden uit andere talen.

De extra opdracht daagt leerlingen uit om op basis van een zorgvuldige observatie van de stijl van de middeleeuwse dichter zelf iets op papier te zetten. Wijs hen op het gepaard rijm. De uitdaging ligt ook in het zoeken naar manieren om nieuwe internetconcepten begrijpelijk te maken voor een andere context.

Opdracht 5: 'de meisje'

Ons Nederlands zal blijven evolueren en veranderen. Dat zien we zelfs voor onze ogen gebeuren. Eén evolutie doet je oren misschien flapperen: zeggen we binnenkort met z'n allen 'de meisje' in plaats van 'het meisje'?

Wordt 'de meisje' standaardtaal? 'Het' verdwijnt stilaan uit onze taal

Binnenland

Wordt 'de meisje' standaardtaal? 'Het' verdwijnt stilaan uit onze taal

Zeg jij ook soms 'de meisje' of 'de konijn'? Nu is dat helaas nog steeds fout, maar binnen 100 jaar misschien niet meer. Want volgens taalexperten verdwijnt 'het' als lidwoord geleidelijk aan uit het Nederlands. Hoe dan? Eén van de grootste boosdoeners: Engelse leenwoorden. Dat zijn woorden die we overnemen in het Nederlands. In het Engels is er maar één lidwoord: 'the'. Wanneer we dus een woord overnemen wordt 'the' bijna altijd vertaald naar 'de'. Denk maar aan de deadline, de influencer, ... Daarnaast merkt taalwetenschapper Freek Van de Velde ook dat we in onze spreektaal het lidwoord 'de' vaker gebruiken bij 'het'-woorden, bijvoorbeeld 'de paard' of 'de varken'.

vr 24 okt. 2025 19:48
Update vr 24 okt. 2025

Bekijk de tekst uit *De Standaard* in de bijlage.

- Hieronder staan vijf begrippen uitgelegd die in de tekst aan bod komen. Zoek bij elke omschrijving het juiste begrip in de tekst. Ze staan niet in chronologische volgorde.
 - De verzameling van alle woorden in een taal.
 - Willekeurig; volgt geen vaste regels, maar hangt af van iemands eigen keuze of gevoel.
 - Een taalvorm die vooral ontstaat onder jongeren op straat en op school. Hij bevat veel leenwoorden uit verschillende culturen en grammaticale regels worden losgelaten of veranderd. De taal verandert snel en voortdurend.
 - Een fout waarbij iemand een taalregel te ruim toepast, waardoor grammaticaal onjuiste vormen ontstaan (bv. *loopte* in plaats van *liep*, omdat regelmatige werkwoorden zoals *pakken* wel zo werken).
 - Iemand die een taal zuiver wil houden door vreemde woorden, leenwoorden en slordig taalgebruik te weren.
- Lees de tekst nog eens door. Waarom is het lidwoord 'het' langzaam aan het verdwijnen uit het Nederlands? Leg dat in je eigen woorden aan je buur uit. Verwerk in je uitleg deze woorden: *uitgang, geslacht, arbitrair, immigranten, straattaal*.

Verdiepingsopdracht

Discussieer: welke eigenschap van het Nederlands mag volgens jou in de toekomst ook wel veranderen of verdwijnen om je leven makkelijker te maken? Denk je dat dat ook daadwerkelijk zal gebeuren?

Voor leerkrachten

Dit is een opdracht waarbij leerlingen op verschillende manieren met een betrekkelijk 'moeilijke' tekst aan de slag gaan. Laat taalsterke leerlingen zelf op zoek gaan naar de woorden (*lexicon, arbitrair, straattaal, overgeneraliseren, taalpurist*).

Voor taalzwakkere leerlingen is het beter om de tekst voor te lezen en je denkproces expliciet te maken. Op die manier *model* je voor hen hoe een ervaren lezer een moeilijker tekst aanpakt: woordstrategieën, verwijzingen, enzovoort. Daarna kunnen ze de tekst opnieuw zelfstandig lezen en op zoek gaan naar de woorden. Geef de leerlingen de kans om de tekst eerst mondeling samen te vatten met hun buur. Nodig pas daarna iemand uit om het voor de hele klas te proberen.

Om de extra discussie te voeden: in dit artikel van *De Standaard* staan vijf voorspellingen over toekomstige veranderingen in het Nederlands. Wat zouden je leerlingen daarvan vinden? Herinner je leerlingen eraan dat taal sterk gekoppeld is aan emotie, en dat veranderingen altijd weerstand zullen oproepen.

Bijlage 1

Van 'die huis' tot 'de paard': verdwijnt het lidwoord 'het' stilaan uit het Nederlands?

Enith Vlooswijk (www.standaard.be)

1 mei 2025 om 23:59

Voor taalpuristen is het alsof ze een nagel over een schoolbord horen krassen. Hoe komt het toch, vraagt Jan Kalhöfer uit Antwerpen zich af, dat mensen het onzijdige lidwoord 'het' steeds vaker inruilen voor 'de'? Zelfs zijn puberdochter zegt vreemde dingen als: "Lucas woont in die huis." Kalhöfer wil graag weten of dit de invloed van het Arabisch kan zijn.

Het onderscheid tussen 'de' en 'het' is inderdaad een beetje aan het verwateren. Taalkundige Gunther De Vogelaer legt uit dat de twee lidwoorden in competitie zijn en 'de' is duidelijk aan de winnende hand. "'De' is goed voor ongeveer zeventig procent van het lexicon. Dat maakt 'de' voor leeders van de taal de makkelijkste optie", zegt de hoogleraar, die Nederlands doceert in Münster. "Als je het goed wilt doen, waag je met 'de' toch de betere gok."

Welk van de twee lidwoorden op zijn plaats is, hangt af van het *nomen* waarbij het hoort (het naamwoord dat een mens, dier of ding benoemt). Het correcte gebruik vereist eigenlijk kennis over het geslacht van dat nomen, maar de regels daarvoor zijn een warboel en zelfs voor kinderen lastig te leren. In vroegere tijden hadden sprekers van het Nederlands nog houvast aan de uitgangen van woorden, maar die zijn in de loop der tijd verdwenen. "Heel wat klanken aan het wordeinde zijn sinds de zestiende eeuw weggefallen, doordat de slotlettergreep minder nadruk krijgt", zegt De Vogelaer. "Die ontwikkeling zien we bij alle Germaanse talen." Juist in die slotklanken zaten de naamvalsuitgangen die het geslacht van naamwoorden duidelijk maakten.

Leenwoorden, woorden die we overnemen uit andere talen, compliceren de zaak. Of we daar 'de' of 'het' voor zetten, is vrij arbitrair en soms ook afhankelijk van het taalgebied. Zo zeggen Vlamingen 'de matras' en Nederlanders 'het matras'. Bij gebrek aan houvast blijken tweedetaalverwervers te overgeneraliseren, ze passen regelmaat toe waar die ontbreekt. "Met name bij bezielde woorden – dieren en mensen – zeggen ze vaker 'de': de paard, de varken, de konijn", zegt taalkundige Freek Van de Velde van de Universiteit Leuven. "Abstracte en ontelbare woorden, zoals zand, rijst, of olie, blijven langer in de het-categorie hangen."

Woorden die wisselen van geslacht zijn van alle tijden. Zo was het ooit correct om 'de schilderij' te zeggen, terwijl dat nu gek klinkt. De toename van immigranten heeft de al eeuwen sluipende verwatering tussen 'de' en 'het' wel bespoedigd, net als de afname van onze gezagsgetrouwheid, zegt Van de Velde. "Mensen laten zich minder dicteren hoe ze moeten spreken, of wat correct is. Je kunt ook niet met hetzelfde gemak een uiterst streng, glashard gecorrigeerd dictee meer geven."

Voor al in grote steden met veel migranten, zoals Antwerpen en Rotterdam, ontstaan straattalen die de schoollokalen binnenkomen en zo ook moedertaalsprekers als Kalhöfers dochter beïnvloeden. Het kan 'cool' worden om 'die huis' te zeggen. "Adolescenten zijn de aanjagers van taalvernieuwing", zegt Van de Velde. "Baggy pants, die Amerikaanse gevangenen vroeger droegen, werden op zeker moment geassocieerd met een soort 'streetcredibility'. Zo hebben ze de weg gevonden naar de maatschappij. Met taal is dat net zo."

